ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

Науковий вісник Чернівецького університету імені
Юрія Федьковича: Історія. – № 2. – 2019. – С. 6–13.
History Journal of Yuriy Fedkovych Chernivtsi National
University. – № 2. – 2019. – pp. 6–13.
DOI <https://doi.org/10.31861/hj2019.50.6-13>
hj.chnu.edu.ua

УДК 352.075: 908(477)

© Сергій Добржанський* (Чернівці)

РЕФОРМА СИСТЕМИ УПРАВЛІННЯ МІСТ ГАЛИЧИНИ 1889 р. У КОНТЕКСТІ РЕГІОНАЛЬНОЇ ПОЛІТИКИ АВСТРО-УГОРЩИН

У статті проаналізовано особливості функціонування органів самоврядування міст Галичини у другій половині XIX ст. Охарактеризовано закон 1889 р., який сприяв процесу формування виборних органів самоврядування і суттєво розширив самоуправління міст. Окрему увагу зосереджено на функціональних обов'язках міської ради і магістрату. Відстежується функції нагляду повітових органів влади за тим, щоб органи самоврядування не перевищували повноважень і не порушували чинного законодавства.

Ключові слова: міське самоврядування, бургомістр, магістрат, муніципальні підприємства.

Serhii Dobrzhanskyi (Chernivtsi)

THE REFORM OF THE SYSTEM OF MANAGEMENT OF THE CITIES OF GALICIA IN 1889 IN THE CONTEXT OF REGIONAL POLICY OF THE AUSTRIA-HUNGARY

In the article it has been analyzed the specifics of the functioning of self-government bodies of the cities of Galicia in the second half of XIX century. It is proved that the law of 1889 facilitated the formation of elected bodies of self-government. It was indicated that the law of 1889 significantly expanded the rights of urban self-government. Compared to the previous laws (1862 s 1866), which concerned the big cities of Lviv and Krakow, the new law already includes 30 towns. Particular attention has been focused on functional responsibilities of public council and magistrate. They had the regulatory with supervisory and administrative executive functions respectively. A constant value membership of public council was set at 36, regardless of the number of residents. The head of both organization was burgomaster. His credentials included: organize the work of the council, sign documents, disciplinary control and representation of the city before the higher authorities. In return, the regional authorities have supervised that the bodies of self-government have not exceeded powers and has not violated the law. The innovation in 1889 caused by political motives and the need to increase the efficiency of self-governing bodies, elimination of shortcomings in their work. Among them: the fight against the absenteeism and the indifference of elected people, the creation of a managerial hierarchy between the Council and the magistrate, the creation of special control commissions, the audit of municipal finances, and the improvement of clerical management. The changes made it possible to extend the impact of cities on Galicia's socio-economic life.

Keywords: Self-government, Magistrate, Burgomaster, Municipal Enterprises.

* к.і.н., доцент кафедри історії України Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича.

PhD in History, Associate Professor, the Department of History of Ukraine, Yuriy Fedkovych Chernivtsi National University.

orcid.org/0000-0003-2443-3591

E-mail: dobrsereg@i.ua.

Функціонування органів місцевого самоврядування на сучасному етапі нерідко супроводжується рядом недоліків, пов'язаних із низькою ефективністю їхньої роботи, відсутністю належного фінансування та управлінського досвіду у чиновників. При цьому підґрунтя для різноманітних зловживань і недоліків, серед іншого, формує і недосконала законодавча база. Визначені нею загальні нормативно-правові засади, перелік функціональних обов'язків та система державного контролю мають визначальний вплив на кінцевий результат – соціально-економічний розвиток громади. З цієї точки зору важливе історичне значення мав період другої половини XIX ст., коли українські міста почали отримувати реальні самоврядні повноваження. Тож фахове вивчення особливостей втілення відповідних процесів, зокрема в Галичині, у контексті загальнодержавної політики, має не лише суспільно-політичне, а й наукове значення, враховуючи відсутність спеціалізованого наукового дослідження. Виконання поставлених завдань забезпечено залученням нормативно-правової бази, матеріалів діяльності законодавчих органів влади та тематичних історіографічних праць.

Варто зауважити, що реформування місцевого управління Галичини у другій половині XIX ст. відбувалося у нерозривному зв'язку із загальноімперським внутрішньополітичним курсом. Відповідний процес, у бік запровадження виборного самоврядування, було започатковано у 1860-х рр. прийняттям двох законів. У першому із них, «Про основні засади організації громад» (1862 р.), сформульовано загальні для всієї імперії принципи, а в другому, «Про устрій громади і громадську виборчу ординацію» (1866 р.), частково дубльовано, а частково деталізовано ці ключові положення безпосередньо стосовно Королівства Галичини та Володимирії¹. Тоді ж найбільші українські міста Австрійської (пізніше – Австро-Угорської) імперії почали отримувати власні статuti, наприклад, у 1864 р. – Чернівці, у 1870 р. – Львів.

Запроваджена у 1860-х рр. система міського самоуправління фактично залишалася без змін до кінця 1880-х рр. Потреба у черговому реформуванні законодавства частково була зумовлена необхідністю у більш детальній регламентації обов'язків і повноважень існуючих органів влади. «В міському управлінні виникав хаос, оскільки і міська рада, і міська управа видавали закони і постанови, що часто суперечили один одному» – узагальнено пояснює сучасний дослідник Л. Ілин². На наш погляд, крім вказаного, варто враховувати і необхідність пристосування чинного закону 1866 р. до нових реалій тогочасного розвитку. Зростання економічної ролі міст потребувало надання їм додаткових самоврядних прав.

Зважаючи на це, 13 березня 1889 р. було прийнято новий «Громадський закон для міст», дія якого розповсюджувалася на 30 населених пунктів «Королівства Галичини та Володимирії з Великим князівством Краківським». Серед них наступні українські (за сучасним адміністративно-територіальним поділом): Броди, Бережани, Бучач, Дрогобич, Городок, Ярослав, Яворів, Коломия, Самбір, Снятин, Сокаль, Станіслав, Стрий, Тернопіль, Тереховля, Золочів, Жовква³. Відразу після його імплементації у кожному із вказаних муніципалітетів мало відбутися оновлення діючих органів влади шляхом проведення нових виборів. Передбачалося, що закон 1889 р. мав діяти до тих пір, поки вказані міста не отримають окремі власні статuti. Однак, майже без змін, він, а також наступний від 1896 р., залишалися чинними ще впродовж майже півстоліття. Наступне оновлення законодавства відбулося лише за часів Польської Республіки аж у 1933 р., і то не повністю⁴.

«Громадський закон» 1889 р. багато в чому повторював положення попереднього нормативно-правового акта 1866 р. (застосовувався до Львова та Кракова), зокрема, що стосувалося визначення і зміни територіальних меж громади, членства у ній, прав і обов'язків жителів тощо (§ 1–8). Натомість статті, які регламентували функціонування системи місцевого управління, хоч і відповідали загальнодержавним та крайовим принципам, однак набули більш деталізованого і взаємоузгодженого характеру.

Основним управлінським органом було визначено міську раду, яка здійснювала безпосереднє керівництво містом за допомогою магістрату. Традиційно обидві інституції очолював бургомістр (міський голова). Якщо закон 1866 р. передбачав, що до складу міської ради може входити від 12 до 36 виборних членів (радників), залежно від кількості виборців (від 51 до 200 – 12 осіб, від 201 до 400 – 18, від 401 до 600 – 24, від 601 до 1000 – 30, понад 1000 – 36), то в даному випадку встановлювалося єдине для всіх названих міст визначене число – 36 осіб. Незмінними були положення про шестирічну каденцію виборних органів і посадовців, безоплатність роботи радників та їхніх за-

ступників, право міської ради обирати членів магістрату, а також загальний перелік функціональних обов'язків. Кожні щотри роки склад радників мав наполовину оновлюватися. Визначення тих членів міської ради, які повинні бути змінені після перших виборів, повинно було відбутися шляхом жеребкування.

До складу магістрату входили бургомістр, його заступник та три засідателі (асесори). Ці посади були оплачувані, відмовитися від жалування, розмір якого визначався окремим рішенням, заборонялося. Передбачалася можливість збільшення кількості засідателів понад вказане число, однак при цьому вони повинні працювати лише на громадських засадах. Як призначення, так і відставка членів магістрату, наприклад, у випадку порушення законодавства, залежали від рішення міської ради⁵.

Кожен член громади, обраний радником, його заступником чи безоплатним асесором, не мав права відмовитися від виконання обов'язків. Винятки стосувалися лише перерахованих у законі категорій населення та випадків:

- 1) представники духовенства та державні вчителі;
- 2) державні посадовці і чиновники усіх рівнів (повітового, крайового та загальноімперського);
- 3) військовослужбовці;
- 4) особи віком від 60 років;
- 5) ті, хто перед цим вже був обраний до магістрату (однак відмовитися можна було лише «на наступний період», тобто від двох каденцій поспіль);
- 5) ті, хто мав проблеми зі здоров'ям;
- 6) ті, хто, працюючи за основним місцем роботи, тривалий час перебував поза містом;
- 7) ті, хто, працюючи у приватній сфері, мав конфлікт інтересів у разі роботи у самоврядних органах влади.

Відмова від посади без наявності перелічених причин передбачала сплату штрафу у розмірі до 50 злотих⁶. Використання такої міри покарання свідчило про нерідкість подібних випадків. Незацікавленість членів громади, на нашу думку, пояснюється високим рівнем особистої відповідальності та навантаженням (засідання мали відбуватися принаймні один раз на місяць) і відсутністю при цьому будь-якої оплати.

Положення про загальну сферу повноважень міських органів влади дублювали вже згадувані закони 1862 та 1866 р. Сюди відносилися обов'язки і права щодо управління муніципальною власністю, утримання вуличної інфраструктури, розвитку торгівлі, медицини, освіти, пожежної охорони і загалом соціальної сфери. Ширше подавався перелік компетенції міської ради: управління муніципальними підприємствами (в тому числі й створення нових), утримання міського нерухомого і рухомого майна (включно із правом купівлі-продажу, оренди та інвестицій), затвердження бюджету, перевірка фінансової звітності, право надання почесного громадянства тощо. Вона ж, за поданням голови, призначала декількох міських службовців, наприклад, секретаря, касира (контролера), лікаря, будівничого, ревізора (інспектора) поліції⁷.

Міська рада мала повноваження здійснювати нагляд і контроль за діяльністю бургомістра та магістрату, а також розглядати скарги на їхню адресу. Для цього могли створюватися спеціальні комісії, які повинні були негайно інформувати про виявлені порушення і щороку звітувати перед виборним органом. «Коли міська рада дізнається про зловживання або порушення, вона повинна спробувати невідкладно їх усунути, і якщо це не вдалося, повідомити Крайовий виділ за посередництва повітового виділу» – вказувалося в законі⁸. У разі створення окремої комісії, яка перевіряла ухвали магістрату, необхідно було розробити спеціальну інструкцію та проінформувати крайову адміністрацію за аналогічною процедурою (§ 29). Це ж стосувалося і надання окремо розробленого «положення про діяльність» та копій усіх звітів. Коли ж справа доходила до скасування окремих розпоряджень бургомістра чи ухвал магістрату, то відповідна компетенція належала винятково повітській адміністрації. Радники могли зупинити виконання лише тих рішень, які стосувалися муніципальних підприємств і майна (§ 33).

У сукупності ці положення, з одного боку, посилювали підконтрольність магістрату міській раді, а з другого – загальну підконтрольність самоврядних органів повітській адміністрації.

Якщо попереднє законодавство узагальнено вказувало лише на необхідність періодичної перевірки муніципальної каси, то закон 1889 р. зобов'язував міську раду створити спеціальну ревізійну комісію, яка повинна була робити це щонайменше чотири рази на рік (особлива увага мала

звертатися на комунальні заклади і фондуші) й готувати відповідні звіти (§ 30). Дещо збільшувалися повноваження органів самоуправління щодо визначення покарання за порушення норм, які належали до громадської сфери управління. У цьому випадку максимальний розмір штрафу, який міг накладатися міською радою на порушника, зростав із 15 злотих до 50, а максимальний термін ув'язнення – із 5 до 10 днів позбавлення волі. Такі рішення приймалися після доповіді магістрату (§ 31).

Без змін, порівняно із законом 1866 р., залишалися обов'язки щодо: утримання будівель і приміщень правоохоронних органів; відшкодування збитків за окремі види злочинів, вчинені із недбалості представників громади; опікування покращенням становища незаможних категорій населення; подання загальних звітів на вимогу крайових органів (які разом із повітовою адміністрацією мали право вимагати проведення позачергового засідання міської ради); кворуму для прийняття рішень (проста більшість, крім фінансових питань, коли необхідна була присутність не менше ніж 2/3 радників); відсторонення від прийняття рішень при наявності конфлікту інтересів; штрафів за пропуск засідань без поважної причини (10 злотих). При цьому більш жорстким ставало покарання за відсутність на трьох засіданнях поспіль. У такому випадку міська рада мала право відсторонити прогульника на певний період або навіть на всю виборчу каденцію від участі в обговоренні і прийнятті рішень. Щоправда, передбачалася можливість подання апеляції до повітового виділу (§ 39). Додатково регламентувалися загальні правила організації діловодства. Протокол кожного засідання, із підписами голови, секретаря та двох радників, крім безпосередньо інформації про розгляд питань порядку денного, мав містити список присутніх, висновки та рішення⁹.

Повноваження бургомістра організовувати роботу міської ради, визначати порядок денний, контролювати дотримання порядку, підписувати документи, здійснювати дисциплінарний контроль за діяльністю управлінського апарату, представляти громаду перед вищими органами влади, накладати санкції за порушення громадських норм (крім тих випадків, які стосувалися духовенства, вчителів і держслужбовців), призупинити рішення міської ради із подальшою передачею на розгляд повітової адміністрації та правом першої апелювати до Крайового виділу або намісництва тощо головним чином відповідали загальним нормам, які були впроваджені раніше щодо найбільших міст¹⁰.

Аналогічно до цього, функціонал обов'язків магістрату охоплював коло питань, передбачених існуючою системою самоуправління: виконання постанов і розпоряджень, які стосувалися муніципалітету; підготовка пропозицій для рішень міської ради; здійснення безпосереднього управління громадським майном і підприємствами, в тому числі й шляхом організації торгів із продажу нерухомості; ведення фінансової звітності та обліку, із щомісячною звіркою. Новацією стало надання цьому органу повноважень накладати штраф розміром до 20 злотих або карати арештом до двох діб за порушення норм, які стосувалися громадської сфери¹¹. Закон 1866 р. у більш обмеженому вигляді надавав відповідні права бургомістру (штраф до 3 злотих і позбавлення волі до 24 годин)¹².

Окремий розділ регламентував управління комунальним господарством, знову ж таки більш детально, ніж це було визначено попереднім законодавством. Наприклад, вказувалося не лише на обов'язок провести першу інвентаризацію всієї власності, а й фіксувалася відповідальність муніципалітету у її проведенні і необхідність затвердження підсумкового документа міською радою із подальшою передачею двох примірників до повітового виділу (один із них спрямовувався до крайової адміністрації). Крім того, бюджетний процес перейшов із зони персональної відповідальності бургомістра до колегіальної сфери – муніципалітету. Затверджений міською радою прибутково-видатковий кошторис доводився до відома повітової адміністрації.

Особливу важливість для наповнення муніципальної казни мала стаття, яка регулювала процедуру запровадження самоврядними органами додаткових податкових зборів із населення. Якщо їх загальний розмір складав від 20 до 50% від обсягу прямих і споживчих податків, то обов'язковим було отримання згоди повітової ради; від 50 до 100% – дозволу Крайового виділу та Намісництва, понад 100% – постанови Крайового сейму та «найвищого» дозволу. У перших двох випадках дія дозволу вищої адміністрації обмежувалася п'ятьма роками. Встановлення більшого терміну потребувало резолюції Крайового виділу і згоди Намісництва. Те ж саме стосувалося й запровадження будь-яких інших зборів. Характерно, що закон 1866 р. фіксував значно менші відсоткові показники. Зокрема, звертатися до повітової ради необхідно було у випадку, якщо запроваджені збори пере-

вищували 10% прямих або 20% споживчих податків, до крайової адміністрації – при перевищенні 25% і 50% відповідно¹³.

Загалом органи міського самоуправління повинні були докладати всіх зусиль для того, щоб муніципальна власність приносила громаді якнайбільший прибуток. Варто зауважити, що далеко не завжди цього вдавалося досягати, адже наприкінці XIX – на початку XX ст. звичним явищем став дефіцит муніципальних бюджетів та зростання обсягу залучених кредитних коштів.

Незважаючи на те, що про ту чи іншу форму контролю вищої адміністрації над самоврядуванням міст Галичини у законі 1889 р. згадувалося безліч разів, цьому питанню було присвячено ще й окремий, заключний, розділ документа. Так, якщо повітові рада та виділ спостерігали за станом майна громади, то крайові Сейм і Виділ здійснювали найвищий нагляд і мали право вимагати у міській ради чи магістрату пояснень із певного питання. Передбачалося, що це могло відбуватися або за посередництва повітових органів влади або напряму – шляхом делегування комісій чи призначення спеціальних розслідувань (§ 101). Закон 1866 р. у цьому відношенні був більш ліберальним, адже взагалі не містив подібних положень. Більшість рішень фінансового характеру (отримання позики, довгострокова оренда, розпорядження майном тощо) теж потребувала затвердження повітовою владою. При цьому правом їх скасування наділялася крайова адміністрація. Крім вказаного, повітові органи управління могли оштрафувати членів магістрату (в тому числі й бургомістра) на суму до 20 злотих; врегульовувати конфлікти між громадою та її окремими членами; скасовувати рішення міської ради, які виходили за межі визначених повноважень; розглядати скарги на дії виборних осіб. Насамкінець, «намісник може розпустити міську раду» із подальшим призначенням тимчасового правління та проведенням нових виборів у найближчі шість тижнів. Бургомістр, за підтримки не менше ніж третини радників, мав формальне право оскаржити таке рішення у Міністерстві внутрішніх справ. Утім, подання такого звернення не зупиняло дію рішення про розпуск¹⁴.

Де-факто, передбачена законом 1889 р. система контролю вищої адміністрації була більш жорсткою порівняно із встановленою попереднім законодавством. Водночас необхідно констатувати, що у загальній сукупності всі згадані нововведення зумовлені не лише політичними мотивами, а й необхідністю вдосконалення організації і підвищення ефективності роботи самоврядних органів, усуненням тих недоліків у їхній роботі, що проявилися на прикладі найбільших міст за попередні два десятиліття. Мова йде про боротьбу із абсентеїзмом та індиферентністю виборних осіб, конструювання більш чіткої управлінської ієрархії між радою та магістратом, зокрема й шляхом детальної регламентації створення та повноважень спецкомісій, ревізії муніципальних фінансів, покращення ведення діловодства і т. п.

Важливо зауважити, що вже в наступному 1890 р. в Галицькому крайовому сеймі почали обговорювати питання про доцільність розширення політичних прав найбільших міст в управлінні коронним краєм. Подібна точка зору була озвучена у пропозиціях Крайового виділу про зміну Крайового статуту 1861 р. «Львів сплачує по відношенню до загальної суми податків з усього краю 13,9%, Краків – 4,7%, тобто [разом] вони сплачують 18,6%, тим часом із поміж 141 депутата, обраного до Сейму, Львів має 4 [депутатів], Краків – 3, разом – 7; [тобто] на Львів припадає близько 3% від [їх] загальної кількості, 2% – на Краків» – констатувалося у документі. Зважаючи на це, для вказаних адміністративних центрів пропонувалося збільшити представництво на два та один депутати відповідно. Щодо решти 13 міст, інтереси яких у Сеймі представляли по одному депутату, пропонувалося нічого не змінювати. Серед українських – це Броди, Дрогобич, Коломия, Перемишль, Самбір, Станіслав, Стрий, Тернопіль та Ярослав¹⁵. Частково обмежені самоврядні права вони отримали ще у 1863 р. Як аргументи необхідності декларованих змін були представлені наступні статистичні показники: чисельність населення станом на 1863 р. і 1880 р., обсяг сплачених податків у 1863 р. та 1887 р., кількість виборців відповідно до закону 1889 р. (див. табл. 1).

Таблиця 1

**Населення, виборці та податки найбільших міст Галичини
(1863 р., 1880-ті рр.)¹⁶**

Місто	Населення		Податки, у злотих		Виборці, осіб (1889 р.)
	1863 р.	1880 р.	1863 р.	1887 р.	
Львів	55 662	109 746	378 859	1 433 039	6584
Броди	17 221	20 071	33 671	20 054	945
Дрогобич	12 201	18 225	10 664	36 710	1510
Коломия	16 479	23 109	15 736	45 484	1892
Перемишль	10 142	22 040	23 380	80 623	1322
Самбір	10 507	13 586	18 484	27 169	1304
Станіслав	14 204	18 623	28 615	68 606	955
Стрий	9862	12 625	12 917	36 416	914
Тернопіль	16 167	25 819	31 665	77 443	1607
Ярослав	9126	12 422	18 177	39 481	1087

Подана інформація засвідчує, що обсяги сплачених податків за 1863–1887 рр. суттєво зросли (у 2,5–3 рази для більшості міст, за винятком Бродів, які переживали стан кризи¹⁷) і перевищували демографічні показники. При цьому виборчі права мала дуже обмежена кількість людей, в середньому 5–6% жителів.

У документі Крайового виділу до переліку міст, які мали у Галицькому сеймі власне представництво, пропонувалося додати ще декілька, на яких розповсюджувалася дія «Громадського закону» 1889 р.: Бережани, Бучач, Золочів, Городенка, Городок та Снятин. У цьому випадку наводилися цифри щодо чисельності населення станом на 1888 р., обсяг сплачених у 1887 р. податків та кількість виборців, встановлена у 1889 р. (див. табл. 2), які доводили доцільність пропонованого рішення.

Таблиця 2

Населення, виборці та податки окремих міст Галичини (1887–1889)¹⁸

Місто	Населення (1888 р.)	Податки, у злотих (1887 р.)	Виборці, осіб (1889 р.)
Бережани	10 899	23 337	762
Бучач	9970	18 295	986
Золочів	8343	20 875	580
Городенка	10 226	18 610	1423
Городок	10 116	15 296	1020
Снятин	10 832	18 541	1283

Вже через декілька років, у 1896 р., простір дії законодавства, яке надавало самоврядні права, було поширено аж на понад 130 дрібних містечок коронного краю.

Таким чином, реформа 1889 р. стала логічним наслідком тих процесів, які сприяли підвищенню значення міст у соціально-економічному розвитку Галичини. Ставши, до певної міри, проміжним етапом зміни державної політики у сфері самоврядування, аналізовані зміни були покликані не просто розширити сферу дії закону 1866 р. на 30 найбільших центрів, а й врахувати недоліки, які проявилися у попередні десятиліття. Разом із змінами 1896 рр. це стало підсумком тривалого процесу реформування. Таке завершення ознаменувало створення широкого неформального простору можливостей для спільного захисту політичних та економічних інтересів. Спочатку у регіоні він обмежувався лише Львовом і Краковом, у 1889 р. до них долучилися 30 міст, а із 1896 р. – понад 130 невеликих містечок. У 1907 р. відбулося їх часткове організаційне об'єднання у формі «Союзу великих міст Королівства Галичини». Із відповідною ініціативою виступив відомий економіст та діяч місцевого самоврядування Францишек Марієвський (Franciszek Maryewski), перший голова

цього органу¹⁹. Незважаючи на те, що до складу Союзу увійшло лише 30 найбільших міст, він відразу набув статусу впливового захисника їхніх прав перед загальнодержавними органами влади і став своєрідною репрезентацією наслідків реформування самоврядування наприкінці попереднього століття.

Załączona ustawa gminna obowiązywać będzie następujące gminy: Andrychów, Baryż, Baranów, Bełż, Biecz, Białowa, Bóbrka, Bohorodczany, Bolechów, Bołszowce, Borszczów, Brzozów, Brzostek, Brzesko, Budzanów, Bursztyn, Busk, Chłzanów, Chodorów, Chyrow, Ciężkowice, Cieszanów, Czortków, Dąbrowa, Delatyn, Dębica, Dolina, Dobczyce, Dobromil, Dukla, Gliniany, Grzymałów, Grybów, Halicz, Horodenka, Husiatyn, Jagielnica, Janów (pow. Gródek), Jaryczów nowy, Jazłowiec, Jordanów, Kalwarya, Kałusz, Kańczuga, Kamionka strumiłowa, Kęty, Kolbuszowa, Komarno, Kozowa, Kośów, Krakowiec, Kulików, Kutry, Leżajsk, Lisko, Limanowa, Lubaczów, Łańcut, Łopatyn, Maków, Mielec, Mikulińce, Mikołajów, (powiat Żydaczów), Mościska, Monasterzyska, Mosty wielkie, Muszyna, Myślenice, Nadwórna, Niepołomice, Niemirów, Nisko, Niżankowice, Nowy targ, Olesko, Oświęcim, Peczyniżyn, Pilzno, Piwniczna, Pomorzany, Podwołoczyska, Podhajce, Przeworsk, Przemyślany, Radymno, Radziechów, Rawa ruska, Radomyśl (powiat Mielec), Rohatyn, Ropeczyce, Rożniatów, Rozdół, Rozwadów, Rudki, Rudnik (powiat Nisko), Rymanów, Sasów, Sądowa Wisznia, Sędziszów, Sieniawa, Skala, Skawina, Skole, Sokołów (powiat Kolbuszowa), Strzyżów, Stary Sącz, Starasól, Staremiasto, Sucha, Szczakowa, Szerzec, Tarnobrzeg, Tłumacz, Tuchów, Turka, Tyśmienica, Tyczyn, Uhnów, Ustrzyki dolne, Wilamowice, Wiśnicz nowy, Wojnicz, Załósce, Zabłotów, Zator, Zaleszczyki, Zbaraż, Zborów, Żurawno, Żydaczów, Żywiec.

Перелік міст на які поширювалася дія «Громадського закону» 1896 р.

¹ Ustawa gminna z dnia 12. Sierpnia 1866. Ustawy o obszarach dworskich i Reprezentacji powiatowej, Ordynacja wyborcza dla Gmin i powiatowa obowiązujące dla Galicji wraz z W. Ks. Krakowskiem tudzież Ustawy państwowe o zasadniczych podstawach urzędzenia Gmin z dodanym rejestrem abecednym / Wyd. 2, niezmiennione, Lwów: Nakładem Karola Wilda, 1867, s. 1–112.

² Ілин Л.М. Окремі питання реалізації імперського та крайового законодавства у Галичині останньої третини XIX ст. [Separate issues of the Implementation of the Imperial and Regional Legislation in Galicia last third of the XIX century], in «Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції», 2017, № 3, с. 18.

³ Ustawa z dnia 13. Marca 1889, zaprowadzająca ustawę gminną dla miast: Biała, Bochnia, Brody, Brzeżany, Buczacz, Drohobycz, Gorlice, Gródek pod Lwówem, Jarosław, Jasło, Jaworów, Kołomyja, Krosno, Nowy Sącz, Podgórze, Przemyśl, Rzeszów, Sambor, Sanok, Śniatyn, Sokal, Stanisławów, Stryj, Tarnopol, Tarnów, Trembowla, Wadowice, Wieliczka, Złoczów, Żółkiew, in «Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicji i Lodomerji wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim. Rok 1889. Wydany i rozesłano dnia 10 Kwietnia 1889», część VII, Lwów, 1889, s. 81–119; *Ibid.*, Wydanie drugie, Złoczów: Nakładem i drukiem O. Zukerkandla i Syna pod zarządem Wilhelma Zukerkandla, 1892, 92 s.

⁴ Новий самоуправний закон [The new self-management law], in «Діло», 13 липня 1933, № 180, с. 3; Новий самоуправний закон [The new self-management law], in «Діло», 2 серпня 1933, № 200, с. 3.

⁵ Ustawa z dnia 13. Marca 1889, s. 85–88.

⁶ Ustawa z dnia 13. Marca 1889, s. 88–89.

- ⁷ Broński K. *Rola samorządu w rozwoju prowincjonalnych miast galicyjskich w dobie autonomicznej*, in «Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie», 2000, Nr. 548, s. 66–67.
- ⁸ *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 91–93.
- ⁹ *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 93–97.
- ¹⁰ Broński K. *Rola samorządu w rozwoju prowincjonalnych miast galicyjskich*, s. 66–67.
- ¹¹ *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 102–103.
- ¹² *Ustawa gminna z dnia 12. Sierpnia 1866*, s. 23.
- ¹³ *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 105–109; *Ustawa gminna z dnia 12. Sierpnia 1866...*, s. 25–29.
- ¹⁴ *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 115–119.
- ¹⁵ *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1890*, Kadencja VI, sesja II, aleg. 60, Lwów, 1890, s. 5.
- ¹⁶ Куцмані Б. *Броди. Прикордонне галицьке місто в довгому ХІХ столітті* [Brody: A Galician Border City in the Long Nineteenth Century]. Перекл. з німецької Володимир Кам'янець, Львів: Літопис, 2019, с. 96–113.
- ¹⁷ *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji*, s. 10.
- ¹⁸ *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji*, s. 10.
- ¹⁹ Mościcki B. *Sto lat Związku Miast Polskich 1917–2018* / Red. H. Hendrysiak, Poznań, 2018, s. 18–19.

Reference

1. *Ustawa gminna z dnia 12. Sierpnia 1866. Ustawy o obszarach dworskich i Reprezentacji powiatowej, Ordynacja wyborcza dla Gmin i powiatowa obowiązujące dla Galicji wraz z W. Ks. Krakowskim tudzież Ustawy państwowe o zasadniczych podstawach urzędzenia Gmin z dodanym rejestrem abecadlowym* / Wyd. 2, niezmienione, Lwów: Nakładem Karola Wilda, 1867, s. 1–112.
2. Ilyn L.M. *Separate issues of the Implementation of the Imperial and Regional Legislation in Galicia last third of the XIX century*, in «Actual problems of domestic jurisprudence», 2017, № 3, c. 18.
3. *Ustawa z dnia 13. Marca 1889, zaprowadzająca ustawę gminną dla miast: Biała, Bochnia, Brody, Brzeżany, Buczacz, Drohobycz, Gorlice, Gródek pod Lwówem, Jarosław, Jasło, Jaworów, Kołomyja, Krosno, Nowy Sącz, Podgórze, Przemyśl, Rzeszów, Sambor, Sanok, Śniatyn, Sokal, Stanisławów, Stryj, Tarnopol, Tarnów, Trembowla, Wadowice, Wieliczka, Złoczów, Żółkiew*, in «Dziennik ustaw i rozporządzeń krajowych dla Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim. Rok 1889. Wydany i rozesłano dnia 10 Kwietnia 1889», część VII, Lwów, 1889, s. 81–119; *Ibid.*, Wydanie drugie, Złoczów: Nakładem i drukiem O. Zukerkandla i Syna pod zarządem Wilhelma Zukerkandla, 1892, 92 s.
4. *The new self-management law*, in «Action», July 13 1933, № 180, c. 3; *The new self-management law*, in «Action», August 2 1933, № 200, c. 3.
5. *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 85–88.
6. *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 88–89.
7. Broński K. *Rola samorządu w rozwoju prowincjonalnych miast galicyjskich w dobie autonomicznej*, in «Zeszyty Naukowe Akademii Ekonomicznej w Krakowie», 2000, Nr. 548, s. 66–67.
8. *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 91–93.
9. *Ibid.*, s. 93–97.
10. Broński K. *Rola samorządu w rozwoju prowincjonalnych miast galicyjskich...*, s. 66–67.
11. *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 102–103.
12. *Ustawa gminna z dnia 12. Sierpnia 1866*, s. 23.
13. *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 105–109; *Ustawa gminna z dnia 12. Sierpnia 1866...*, s. 25–29.
14. *Ustawa z dnia 13. Marca 1889*, s. 115–119.
15. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji Szóstego Peryodu Sejmu Krajowego Królestwa Galicyi i Lodomeryi wraz z Wielkim Księstwem Krakowskim z roku 1890*, Kadencja VI, sesja II, aleg. 60, Lwów, 1890, s. 5.
16. Kutsmani B. *Brody: A Galician Border City in the Long Nineteenth Century*. Perekl. z nimetskoj Volodymyr Kamianets, Lviv: Litopys, 2019, s. 96–113.
17. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji*, s. 9.
18. *Alegata do Sprawozdań Stenograficznych z Drugiej Sesji*, s. 10.
19. Mościcki B. *Sto lat Związku Miast Polskich 1917–2018* / Red. H. Hendrysiak, Poznań, 2018, s. 18–19